

Remény és csalódás

Babits művészi–emberi útjának stációi 1918–1920 között

A pályája elején a költészet tökéletességét és újszerűségét még a világirodalmi mintákban kereső, klasszikus álmokat kergető, filozófiai gondolatokba mélyedő Babits Mihály apolitikus, l'art pour l'art eszméket vallott. Az első világháború kitörése, annak vészterhes légköre azonban világnézeti változást hozott a poeta doctus pályáján. Babits a világháború fenyegető pusztításában döbrent rá, hogy a művészet nem csupán intellektuális–filozófiai mélységgel átszőtt szépségeszmény, hanem közéleti szerepvállalás: költőként erkölcsi felelőssége, etikai kötelessége békét kiáltani a „világot elsüllyesztő rettenetes” öldöklésben! A művészet esztétikai szépségének bűvkörében alkotó lírikusból a lélekölő háború riadalma szakította ki azokat a „véres szavakat”, melyért hazaárulással majd istenkáromlással vádolták. Zaklatott lelkiállapotának érzelmi kitöréseit nem csupán a *Játszottam kezével* vers zárlatának vihart keltő záró sorai tükrözik, hanem a *Fortissimo* éles vészkiáltása és a *Húsvét előtt* expresszív sodrású apokaliptikus víziója is. A *Nyugat* 1916. március 26-án megrendezett matinéján fölolvastott *Húsvét előtt* eszmei mozzanata, hogy a nemzetét féltő költő bátran szól az első világháború pusztítása ellen az új, békés élet reményében: „Én nem a győztest énekelem, / nem a nép-gépet, a vak hőst, ... / hanem azt, ... / ki először mondja ki azt a, ... / szent / embermegváltó, visszaadó, / nemzetmentő, kapunyitó, / szabadító drága szót, ... / béke! béke már!” A rapszodikus mesterműhöz hasonlóan a „szabadító drága” varázsszót, a VILÁGBÉKE eljövételének a vágyát Kant *Az örök béke* című morálfilozófiai esszéjének szavaival mondja ki, mikor 1918 nyarán lefordítja a königsbergi filozófus művét. Kant 1795-ben az első koalíciós háború idején írt tanulmánya szerint a tiszta ész és erkölcs kötelezi az emberiséget a békére. A háború szörnyűségeiben mélyen megrendült Babits gyötrelmeiben Kanthoz fordul, a német filozófus béke gondolata ad neki lehetőséget, hogy ismét kimondhassa a békeeszme szükségességét. Babits a Kant-fordításhoz jegyzeteket készített, s feladva a szépségeszmény esztétikai ideálját, *Kant és az örök béke* című esszéjében a következőket írta 1918

SEBŐK MELINDA (1979) irodalomtörténész, kritikus, tanár. A KRE BTK Modern Magyar Irodalomtudományi Tanszékének egyetemi docense. Budapesten él. Legutóbbi kötete: *Modern érték-őrzők* (2017).

augusztusában: „Én a szélesebb intelligenciára óhajtottam hatni. Nekem nem is Kant volt a fontos, hanem a békegondolat, amit Kant kifejez. Elhatároztam tehát, hogy ezt a gondolatot világosabb és egyszerűbb nyelvre fordítom le, hogy mintegy szerzője stílusának terhelő körülményei nélkül önmagában hasson. E célból felapróztam a hosszú mondatokat, szétszedtem a gondolatot, molekuláira, hogy azok külön észrevehetőek és átgondolhatóak legyenek [...] hisz nem irodalomról van itt szó, a gondolat a fontos. Ha azt kissé érthetőbbé tette ez a munkám: jó és nem sajnálom. [...] A természet mechanizmusát minden tehetőségünk szerint úgy irányítani, ahogy az a békegondolat megvalósulását legjobban és leghamarabb elősegítheti: kötelesség: [...] Nem az a kérdés itt többé [...] vajon az örök béke lehetséges-e (mint gondoljuk) – vagy nem lehetséges. Úgy kell cselekednünk, mintha lehetséges volna. [...] Tégy meg mindent ezért a nagy célért! – mert ez kötelesség!”¹

Babits tehát a humánushoz való hűségét tekintette a legfőbb vezérlő eszmének, ezért Kant morálfilozófiai töprengésein keresztül is azt hirdette, hogy a háború megszüntetése és a világbéke eljövetele erkölcsi kötelesség. A pacifista Babits mindennél jobban várta a háború befejezését. Az 1918-as őszi forradalommal a politikai rendszer megváltozását, a várva várt béke eljövetelét remélte, és szokatlan aktivitást fejtett ki ennek érdekében. Nem volt ugyan képviselője az új államrendezésnek, de remélte a háborúért felelős Habsburgok trónfosztását, s régi vágyainak beteljesülésétől lelkesedve, 1918 őszén belesodródott a forradalmi eseményekbe. Az *első pillanatban* című írásában szenvedélyesen ünnepli a forradalom „csodaszerűségét”: „Pusztán emberi szempontból nézve a magyar forradalom valóságos csoda volt. És most, hogy ez a csoda megtörtént, a kételkedő ész szinte értelmetlenül áll vele szemben és keresi azt, ami minden emberi tüneménynek hordozója, ami ennek is továbbhordozója lehet: az akaratot. És csupa belső ellenmondásra talál. A forradalom kétségtelenül egy és egységes, és mégis más képet ölt minden akaratban, más-más nyelvet beszél minden lélekben mint pünkösdkor az apostolok. Micsoda forradalom ez? Polgári forradalom? Negyvennyolcas szabadságforradalom? [...] Magyar vagy emberi? [...] Máshogyan látja minden párt, máshogyan minden osztály, igazán mint egy varázstünet: mindenki a maga szíve szerint látja! És mind-egyik mást is vár tőle: más eredményeket, más tendenciát!”²

Babits pacifista állásfoglalásával rendkívül bizakodva tekintett a forradalmi változásokra, s ekkor még nem sejtette, hogy életének legviszontagságosabb, egész lelkületére kiható időszaka előtt áll. A Babits-levelezés kritikai kiadásának dokumentumaiból is bepillantást nyerhetünk az 1918–1920 közötti periódus sorsdöntő eseményibe. 1918 novemberében Babits édesanyjának még „izgalmas napokról” számol be: „Kedves anyám, bocsáss meg hogy ily soká nem írtam;

1 Babits Mihály: Kant és az örök béke. *Nyugat*, 1918/16. augusztus.

2 Babits Mihály: Az első pillanatban = szerk. Téglás János: *A vádolt: Babits Mihály. Dokumentumok 1918–19-ből*. Tótfalusi Tannyomda, 1996, 8.

ezekben az izgalmas napokban, mikor csak zúdultak az események, bajos is volt időt és nyugalmat találni arra. Pesten már teljes rend van; remélem Szekszárdon is. Itt különben nem is volt veszedelmes felfordulás, a forradalom napja is gyönyörűen folyt le, igazán szép nap volt, és egy csöppet sem félelmes.”³ 1920 februárjában pedig az özvegy Ady Endréné Boncza Bertának már védtelenségéről és kiszolgáltatottságáról panaszkodik szekszárdi magányában: „Újságot nem olvasok, s a pesti élettől egészen elmaradtam. Barátaim ugyan voltak oly kedvesek, s értesítettek a Petőfi társaságból való kidobatásomról. [...] Képzem, Pesten is azóta mennyit mocskoltak, gunyoltak, lesajnáltak, [...] Én vagyok az az ember, aki csupa seb, és éppen azért már érzéketlen. Harcolni nem tudok evvel a csöcseléssel, és védtelenül vagyok kiszolgáltatva barátaimnak akik nem tudják, ki vagyok, és ellenségeimnek, akik nagyon is tudják.”⁴ A levelezés gazdag dokumentumaiból e két kiragadott példa is világosan tükrözi a reménytelen költő politikai csalódását, lelkiállapotának változását, személyének hullámzó megítélését. De hogyan és miért került politikailag lehetetlen helyzetbe a *Magyar költő kilencszáztizenkilencben?*

*

Babits, aki kora egyik legműveltebb és legsokoldalúbb gondolkodója volt, a háború ellen tiltakozó szellemi elit képviselőjeként az „etikai abszolútumot” tekintette alapelvének: Lukács György biztató szavai ellenére nem lépett be a Kommunisták Pártjába, semmilyen politikai funkciót nem vállalt. Három önálló verseskötet, két regény és számos esszé, tanulmány és műfordítás sikere után az irodalomnak próbálta szentelni minden idejét. Tagja lett a Petőfi Társaságnak, bár irodalomszervező tevékenységét Kosztolányi, Hatvany, Schöpflin, Karinthy és saját kezdeményezésére az újonnan megalakult Vörösmarty Akadémiában próbálta érvényesíteni. Célul tűzték ki a politikamentes nemzeti kultúra ápolását, 1919. január 27-én elhunyt Ady Endre emlékére és a tehetséges fiatal költők jutalmazására Ady-díjat alapítottak. Babits Ady halálát követően, 1919 januárjától a lap tényleges szerkesztője lett: műveinek és Dante-, Verlaine-, Baudelaire-műfordításainak egy része a *Nyugatban* jelent meg, de a *Pesti Naplóban*, az *Eszten-dőben*, az *Új Időben*, az *Életben*, az *Új Világban*, a *Magyar Diákban*, az *Áprilisban* és a *Vasárnapi Újságban* is publikált. A *Nyugat* szerkesztőségi tagjai közül Földi Mihállal került szorosabb kapcsolatba, Osváttal azonban – a köztük lappangó feszültség miatt – nem levelezett. Szorosabb barátságot alakított ki azonban Rédey Tivadarral, Schöpflin Aladárral, Jászi Oszkárral, Dienes Pállal és felesé-

3 Babits Mihály levele Babits Mihályné Kelemen Auróranak Budapest, 1918. november 15. *Babits Mihály levelezése. Kritikai kiadás, 1918–1919.* S. a. r. Sipos Lajos. Budapest, 2011, Argumentum Kiadó, 193.

4 Babits Mihály levele Ady Endréné Boncza Bertának Szekszárd, 1920. február 22. után. *Babits Mihály levelezése. Kritikai kiadás, 1919–1921.* S. a. r. Majoros Györgyi – Tompa Zsófia. Budapest, 2012, Argumentum Kiadó, 62.

gével, Dienes Valériával, Szilasi Vilmossal, Reményik Sándorral, továbbá egykori tanítványával, Komjáthy Aladárral, majd az óráit is látogató Szabó Lőrincsel. Ők voltak a leggyakoribb vendégek Reviczky utcai lakásán. Ugyanakkor Horvát Henrik és Stefan I. Klein, akik fáradhatatlanul dolgoztak lírai és prózai műveinek németországi népszerűsítésén, folyamatosan ostromolták leveleikkel. Babits a magyar irodalom egyik legelismertebb képviselője lett. Számos irodalmi estre hívták: Kolozsvárra, Nagyváradra, Marosvásárhelyre, Pozsonyba, de a fővárosban is részt vett a Zeneakadémia és a Társadalomtudományi Társaság rendezvényein. Babits 1918–1919-ben számos tisztséget töltött be: egyik vezetője volt az Írók Direktóriumának és a Nyelvtudományi és Irodalomtörténeti Kutatók Szakszövetségének, alelnöke lett a Vörösmarty Akadémiának és az Írók Szakszervezetének, tagja volt a Közoktatásügyi Szaktanács Irodalmi és Művészeti Szakbizottságának, a Középsiskolák Kulturális Egyesületének és a Petőfi Társaságnak. Ady halála után a *Nyugat* szerkesztője és a pesti Egyetem Bölcsészeti Karának professzora lett.

Mikor Kunfi Zsigmond Berinkey Dénes kormányában átvette a közoktatási tárcát, akkor többek között Babitsot is felkérte egyetemi rendes tanárnak a modern magyar irodalmi és a világirodalmi tanszékre. Babits az egyetemen 1919. április 1-jétől „Az irodalom elmélete” című előadást és Ady-szemináriumot hirdetett meg. Mivel óráit bárki hallgathatta, igen nagy volt az érdeklődők száma: Szabó Lőrinc a Műegyetemről Babits kedvéért iratkozott át a Bölcsészettudományi Karra, s az Ady-szemináriumon többször megjelent az özvegy Ady Endréné Boncza Berta is. Mivel Babits Ady halála után részt vett a temetési előkészületekben, a temetési szertartáson búcsúbeszéddel emlékezett egykori költőtársára, így különösen jelentős Ady költészetével foglalkozó szemináriumra. Ma már Szabó Lőrinc gyorsírási feljegyzéseiből ismeretesek Babits Adyról tartott egyetemi előadásai, melyben költőtársa magyarságát, zsenialitását méltatta: „Az erkölcsi hűség az, ami a zsenit jellemzi. [...] Ady egészen és teljesen magyar, és egészen a magyarságból nő ki.”⁵ Később, 1920 februárjában, a *Nyugat* Ady-számában saját nézeteihez hasonlóan Ady pacifizmusát, háborúellenességét, életigenlését hangsúlyozta: „Szeret minden kultúrát, haladást, szabadságot, mindent ami az Életet gazdagíthatja, színesítheti, elevenítheti. És gyűlöl minden elnyomást, minden szegénységet, minden maradiságot, mindent ami az élet kiélését akadályozza vagy lehetetlenné teszi. [...] Pacifizmusának is ez a kulcsa. A háború rossz, mert az életet pusztítja, korlátozza, rabbá teszi. [...] Egyszóval: Ady az Emberiség nagy vallásának híve, amely annyira egyszerű, igaz és magától értetődő, hogy talán éppen azért csak a zsenik tudják ma látni és vallani. [...] Ady nemzeti költő, éppen azért mert az Élet költője, s semmi

5 Lipa Tímea: Babits Mihály egyetemi előadásai Ady Endréről Szabó Lőrinc gyorsírási lejegyzésében = (szerk. Nédli Balázs, Pienták Attila, Sipos Lajos): *Közelítések... Babits Mihály életművéről születésének 125. évfordulóján*. Szombathely, 2008, Savaria University Press, 261.

életet nem tagad. A nemzet pedig nagyon is élet, a legszínesebb és legmelegebb élethullámok közül való.”⁶

Babits Adyról írott gondolatai egybecsengenek még 1919. február 15-én az *Új Világ*ban közölt, később sokat támadott *Az igazi haza. Cikk a Szózatról* című írásával: „Ez az a haza, amelyre igenis szüksége van az emberiségnek, amelyet meg kell őrizni az emberiség számára. A haza, amelyet mi magunkban hordunk, és amely nem vesztet el, mert egy az emberekkel, a néppel, amely ki nem írható, hanem él. Megfogyva bár, de törve nem! Nem meghalni kell ezért a hazáért, hanem élni: mert ez a haza nem a halálunkból, hanem az életünkben él.”⁷ Babits szerint véráldozat és öldöklés nélkül kell a nemzetnek megmaradni a hazában, mert ha fogyatkozik a hazában élő nép, akkor elvész a nemzet, és ezáltal pusztul az emberiség is. Babits ebben az esszéjében Vörösmarty *Szózat* című versének sorain keresztül, de a világháborús összeomlás utáni válsághelyzetben értelmezi a nemzet és az Emberiség viszonyát. S továbbra is a világbéke etikai elkötelezettjeként az Emberiséget, a világ sorsát előrébb valónak tartja, mint a nemzetét: „A világháború, amelynek közepében mi vérzünk, ezer sebből, szegény, tévútra vitt ország – és kiáltozunk, kétségbeesve, életet vagy halált: *S népek hazája, nagy világ!* Ó, milyen máshogyan olvasom ma a *Szózatot*, mint még öt év előtt! Mennyivel jobban megértem a költőt! [...] Mert az Emberiség előbbre való, mint a nemzet!”⁸ Babits Kant világbéke eszméjét szinte posztulátumnak tekintve gondolja úgy, hogy az embert semmiféle cél szolgálatában nem szabad eszközként felhasználni, ezért is folytatja így gondolatmenetét: „Nem a hazafiságra tanít bennünket az Idő, Emberiségre tanít! A Haza nevével rúdul visszaéltek. Jelszónak használták a gyilkolásra.”⁹

Babits 1919-es tevékenysége: közéleti és kulturális szerepvállalása, az egyetemi tanári kinevezése, *Az igazi haza* című cikke a tanácsköztársaság bukása után visszatetszést keltett. Retorziók sora következett: 1919 júniusában tanári pályafutása véget ért, *Az igazi haza. Cikk a Szózatról* című írásában kifejtett haza- és nemzetfogalomra hivatkozva elvesztette állását; 1919 decemberében a Középiskolai Tanári Fegyelmi Bizottság vizsgálatot indított ellene, 1920 februárjában a Petőfi Társaság tagjai közül (Móricz Zsigmonddal együtt) kizárták; majd márciusban egy fegyelmi határozattal nyugdíjának elvesztésére ítélték. Az 1919-es többszörös rendszerváltás tragikus fordulatokat hozott: ennek az életszakasznak a legkeserveesebb hónapjairól vall 1919 augusztusában a *Nyugat*ban közölt a *Magyar költő kilencszáztizenkilencben* című esszéjében: „Az én népemtet tépték, pusztították. [...] Én pedig ott ültem, a Katedrán, [...] mely a Megtiszttetés helye helyett a Szégyen padja lett. [...] egyéni bánat tép, egyéni emlékek fojtogatnak, egyéni tiltakozás robban ki belőlem. Miért tettek ők engem a Vörös Mesterré?

6 Babits Mihály: Tanulmány Adyról. *Nyugat*, 1920/3–4, február.

7 Babits Mihály: *Az igazi haza. Cikk a Szózatról* = Téglás János (szerk.), i. m. 58.

8 Babits Mihály: *Az igazi haza. Cikk a Szózatról* = Téglás János (szerk.), i. m. 56.

9 Babits Mihály: *Az igazi haza. Cikk a Szózatról* = Téglás János (szerk.), i. m. 56.

Nem tagadnám és nem szégyellném, de a valóság az, hogy nem voltam az ő elveik embere. [...] Mégis hozzám jöttek, [...] kértek, hogy vegyem fel az üldözött kommunisták ügyét, lépjek be pártjukba: akik szenvednek egy szent Eszme miatt, akiket akkor börtönről börtönre vertek és hajszoltak, vagy kergetve bujkálniuk kellett, de én nem tettem ezt. [...] Azt hittem, nincs rosszabb a háborúnál. Van. [...] ha a forradalom egyetlen törvényét emeljük e fölé – azaz az önkény egyetlen törvényét –: az már a káosz: teljes lerombolás.”¹⁰

Tehát az 1919-es esztendő – a kommunizmusból való kiábrándulás – világnézeti változást hozott Babits pályáján, de a nemzetről, a hazáról, a kultúráról és a világképéről való alapkoncepciója lényegében nem változott. Gondolkodásmódjában nem észlelhető alapvető ellentmondás: ugyanolyan meggyőződéssel ellenezte a vérontást, mint az első világháború éveiben, s mindvégig kiállt az erkölcs, a humánus, a kultúra és a béke eszméje mellett. Ezt igazolja a *Magyar költő kilencszáztizenkilencben* című esszéjében tett vallomása is: „a Szabadság híve vagyok és ellensége az Erőszaknak. [...] a nemzetek közötti Béke s a nemzeteken fölüllálló Igazság szavait kerestem.”¹¹ Mindemellett a nemzetet a kultúrával azonosító gondolkodásában sem következett be gyökeres változás. Bár Babits többször is részletesen kifejtette, hogy a magyar irodalomnak is vannak európai, világirodalmi hagyományai, hangsúlyozza, hogy minden kultúrának megvan a sajátos vonásai: „Minden művészet annál értékesebb, mennél nemzetibb. [...] S az irodalom, a nyelv művészete, annál értékesebb, mennél nemzetibb a nyelve.”¹² Az 1913-ban írott *Magyar irodalom* című esszéjében megfogalmazott nemzet- és kultúrafogalomhoz tér vissza a *Magyar költő kilencszáztizenkilencben* című írásában is, mikor azt állítja: „ami a nemzetet nemzetté teszi: az a lelkekben van. [...] Egy nyelv, mely gondolkozásunkat hasonlóná tette; ugyanazon mesék, melyeket hallottunk a gyerekszobában; ugyanazon történet, melyet tanultunk az iskolában; ugyanazon könyvek, melyeket olvastunk.”¹³ 1919-ben a világháború veszteségei és a forradalmak viszontagságai után azonban a nemzetet az együtt átélt tragédiákkal, a lelkekben felgyülemlt szenvedésekkel és a közös történelmi múlttal is azonosítja, mikor gondolatmenetét így folytatja: „És ugyanazon csapások, miket átszenvedtünk, ugyanazon áldatlan körülmények, amik közt tengődöttünk! Az egész múlt, jelenig gazdagodva, úgy, amint lelkünkben fölgyülemlt. Közös lelki ősök.”¹⁴

*

10 Babits Mihály: *Magyar költő kilencszáztizenkilencben*. *Nyugat*, 1919/14–15. november.

11 Babits Mihály: *Magyar költő kilencszáztizenkilencben*. *Nyugat*, 1919/14–15. november.

12 Babits Mihály: *Magyar irodalom = uó: Esszék, tanulmányok*. S. a. r., Belia György. Budapest, 1978, Szépirodalmi Kiadó, 362.

13 Babits Mihály: *Magyar költő kilencszáztizenkilencben*. *Nyugat*, 1919/14–15. november.

14 Babits Mihály: *Magyar költő kilencszáztizenkilencben*. *Nyugat*, 1919/14–15. november.

Babits művészi-emberi útjának 1918–1920 közötti periódusát összegezve – eszéinek, cikkeinek, tanulmányainak és leveleinek vallomása alapján – megállapítható, hogy a békére vágyó költő az őszi forradalomtól a háború végét remélte: a kultúra szabadságának a biztosítékát látta benne. A polgári forradalom után bizakodással tekintett a Tanácsköztársaságra, de a diktatúra eszközeit: a terrort, az elnyomást, a véres harcokat sem a háború éveiben, sem a forradalmak idején nem tudta vállalni. 1919 márciusában kezdődött korszak nem folytatása és kiteljesítése volt vágyainak, hanem annak kudarca! Bár a Tanácsköztársaság megbecsülte, szellemi rangját elismerte, Babits nem csupán a proletárforradalom bukása után fordult szembe a munkásosztály diktatúrájával, hanem már 1919 első hónapjaiban visszautasította Lukács György ajánlatát,¹⁵ májusban a sürgető levelek ellenére¹⁶ sem vett részt a bizottságok munkájában; majd 1919 júniusában Schöpflin Aladárral és Fenyő Miksával egy kommunista erőszak elleni kiáltványt közzétételét tervezte.¹⁷ Tehát még a Tanácsköztársaság bukása előtt kiábrándult azokból az illúziókból, amit az új rendszer iránt táplált. A professzori kinevezésének a visszavonása, a fegyelmi eljárások: a tanári nyugdíj megvonása, az irodalmi társaságokból való kirekesztése után még gondterheltebbé, visszahúzózóbbá vált.

- 15 1919. január végén vagy február elején, abban az időben, amikor Kun Bélának szervezkedése nagy lendülettel kezdte izgatni a közvéleményt, egy alkalommal odajöttek a Központi Kávéházba, ahol nekünk akkor állandó asztaltársaságunk volt, Lukács György, a későbbi népbiztos és Balázs Béla. Hosszasan igyekeztek rábeszélni Babitsot, hogy lépjen be a kommunista pártba. Babits a leghatározottabban ellenállt ennek a biztatásnak, és kijelentette előttük, hogy ő nem kommunista. „Ha most lépsz be a pártba, mondotta Lukács, akkor hős leszel és úttörő. Ha csak akkor lépsz be, amikor már uralomra jutottunk, akkor legfeljebb egyszerű kommunista lehet belőled.” Babits erre azt válaszolta, hogy nem hiszi, hogy a kommunizmus Magyarországon valaha uralomra juthasson, és különben sem léphet be olyan pártba, amelynek elveivel és programjával nem azonosíthatja magát. A két rábeszélő erre nagyon kedvetlenül távozott. (Jankovics József: Babits Mihály fegyelmi büntetésének revíziós eljárása ismeretlen dokumentumok tükrében. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 2001/1–2, 201.)
- 16 Babits Mihály levelezés kritikai kiadásában megjelent dokumentumok alapján az Írói Direktórium 1919 májusában többször is hiába értesítette, hogy jelenjen meg az üléseken. (*Babits Mihály levelezése. Kritikai kiadás, 1918–1919*. S. a. r. Sipos Lajos. Budapest, 2011, Argumentum Kiadó, 344, 366, 370.)
- 17 Júniusban lehetett, amikor a kommunisták nagyszámú túszoikat tartóztattak le, egyéb embertelenségeket követtek el, és napról napra jobban ránehezedtek minden emberi szabadságra, egy alkalommal Babits Mihály lakásán hárman [Schöpflin Aladár] Fenyő Miksával megbeszéltük, hogy egy kiáltványt fogunk szerkeszteni tiltakozásul a kommunista erőszak ellen, ezt a kiáltványt aláírjuk a magyar szellemi élet lehetőleg nagyszámú kiváló képviselőivel és kicsempészük külföldre, elsősorban Bécsbe, hogy ott a sajtóban nyilvánosságra hozzasuk. A kicsempészés módját én akkor meg is beszéltem a Neue Freie Presse budapesti szerkesztőjével, de a dologból nem lett semmi, mert amerre puhatólítottunk, jobb és baloldali elhelyezkedésű embereknél egyaránt visszautasításra találtunk. Az akkori terror nyomása alatt nem merték aláírni. A kiáltvány megszerkesztése Babits feladata lett volna, aki erre lelkesen vállalkozott is. (Jankovics József: Babits Mihály fegyelmi büntetésének revíziós eljárása ismeretlen dokumentumok tükrében. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 2001/1–2, 201.)

A politikai csalódással párhuzamosan, poétikai fordulat is bekövetkezett pályáján: a világirodalmi mintákkal kísérletező költőből értékvédő művész lett. A „homo aestheticus” szerepet – amit addig ő töltött be a klasszikus modernségben – Kosztolányi teljesítette ki, míg Babits egyre inkább a „homo moralis” etikai eszményét vallotta. Az 1920-as években jó néhány költeménye rávilágít a tragikus történelmi tapasztalok igazságára, a háborút veszített ország nemzeti-társadalmi gyötrelmeire, a sokat szenvedett magyarság küzdelmére. A trianoni békeszerződés után megszorodnak a *Csonka Magyarország* sorsát vérző szívvel sirató fájdalmas szózatai, de már 1920 tavaszán, tehát még június 4-e előtt végigtekint az ország veszteségein a szintén Vörösmarty ihlette *A könnytelenek könnyei* keserves sóhajaiban:

Szálljatok szét, gyötrő szavak!
Mít zsongtok itt nekem?
Minden füleknek szóljatok,
és minden nyelveken,

s zokogva, hajh, hogy annyi szív
hiába onta vért,
a könnytelenek könnyei
legyetek a honért!

...
Szakadjatok ki, bús szavak!
Sem élet, sem halál:
egy örült nemzet eleven
megnyilt sirjában áll.

S a sirt népek veszik körül,
öröklő káröröm;
és kígyó csúsz a sir fölött,
de virág nem terem.

Kigyók közt, marva, fájva, halld,
a költő éneke
s sziszegve rokkant ajkamon,
óh népek nemzete,

egy ezredévből, nagy világ!
riadva, földadog –
Hazámnak hangja, gyenge bár,
de néma nem vagyok.¹⁸

18 Babits: *A könnytelenek könnyei*. *Nyugat*, 1920/7-8, április-május.